

Multipelspalt

19 okt. 2026, 4 min läsning

UTKAST

#fysik #optik #fenomen

Kurs: F0005T **Förkunskaper:** Dubbelspaltexperimentet, Diffraction, Fraunhoferdiffraction

Med N likadana spalter i stället för två blir interferensmaxima smalare och skarpare, medan deras lägen är oförändrade. Det är principen bakom det optiska gittret, som därför kan skilja närliggande våglängder åt.

1. Geometri och fasskillnad

Multipelspalten består av N öppningar med spaltbredden a och spaltavståndet d mellan närliggande öppningar. Punkten P ligger så långt bort att avståndet r är mycket större än $(N - 1)d$, vilket gör att de utgående strålarna kan räknas som parallella och vinkeln θ blir densamma för alla.

Gångvägsskillnaden mellan två grannspalter är då $d \sin \theta$, och den växer linjärt genom spaltraden till $2d \sin \theta$, $3d \sin \theta$ och slutligen $(N - 1)d \sin \theta$ för den sista spalten. Omräknad till fas med **vågtalet** $k = 2\pi/\lambda$ blir fasskillnaden mellan två grannstrålar

$$\delta = k d \sin \theta = \frac{2\pi}{\lambda} d \sin \theta$$

2. Intensiteten från N punktkällor

Antar vi först att varje spalt är en punktkälla som sänder i fas och med samma amplitud, ger **superpositionsprincipen** att svängningen i P är summan av N termer som var och en är fasvriden δ relativt den föregående:

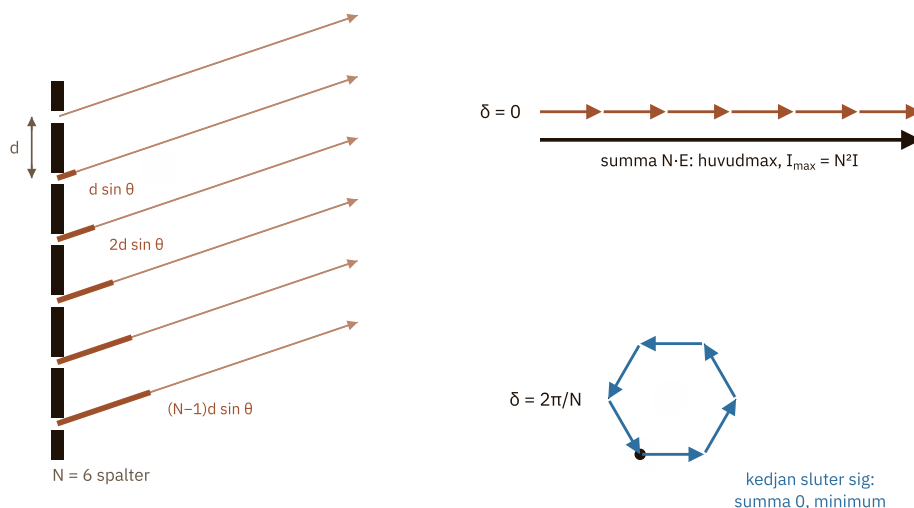
$$s_P = \frac{E_0}{r} e^{i(kx_1 - \omega t)} (1 + e^{i\delta} + e^{i2\delta} + \dots + e^{i(N-1)\delta})$$

Parentesen är en geometrisk serie med kvoten $e^{i\delta}$, och summeras den med $1 + r + r^2 + \dots + r^{N-1} = \frac{1 - r^N}{1 - r}$ följt av **Eulers formel** blir amplituden proportionell mot $\sin(N\delta/2)/\sin(\delta/2)$. Intensiteten går som amplituden i kvadrat:

$$I_P = I \frac{\sin^2(N\delta/2)}{\sin^2(\delta/2)}$$

Fysika: Fc4b (med $\Delta\phi$ för δ och I_0 för en källas intensitet I)

Här är I intensiteten i P från *en* av källorna, och formeln gäller bara om alla källor ger samma intensitet i P . I gränsen $\delta \rightarrow 0$ går kvoten mot N^2 , så rakt fram blir $I_P = N^2 I$.

Vänster: gångvägen växer med $d \sin \theta$ för varje spalt. Höger: varje spalt ger en visare vriden δ mot föregående; vid $\delta = 0$ ligger alla i rad (huvudmaximum), vid $\delta = 2\pi/N$ sluter kedjan sig och summan blir noll (minimum).

3. Huvudmaxima

Intensiteten är maximal där uttrycket antar formen $0/0$, alltså där nämnaren $\sin(\delta/2)$ är noll. Det kräver $\delta/2 = p\pi$, det vill säga $\delta = p \cdot 2\pi$, och insatt i fasskillnaden ovan ger det

$$nd \sin \theta = p\lambda \quad p = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$$

Fysika: Fc4b (gitterekvationen, i formen $d \sin \theta = p\lambda$)

Villkoret gäller oberoende av hur många sändare vi har — det är samma villkor som för dubbelspalten, vilket är skälet till att huvudmaximas *lägen* inte flyttar sig när N ökar. Intensiteten i ett huvudmaximum är

$$I_{\max} = N^2 I$$

4. Minima och bimaxima

Minimum får vi när täljaren är noll utan att nämnaren är det, alltså $\sin(N\delta/2) = 0$ men $\sin(\delta/2) \neq 0$:

$$\boxed{nd \sin \theta = \frac{q}{N} \lambda} \quad q \neq pN$$

Fysika: Fc4b (i formen $Nd \sin \theta = m'\lambda$)

Undantaget $q = pN$ måste skrivas ut, för då reduceras villkoret till $nd \sin \theta = p\lambda$ som i stället är ett huvudmaximum. Mellan två huvudmax ligger

$$N - 1 \text{ minima} \quad \text{och} \quad N - 2 \text{ bimaxima}$$

där bimaxima har betydligt lägre intensitet än huvudmaxima.

5. Spaltbredden – diffraktion gånger interferens

Uttrycket ovan behandlar varje spalt som en punkt. Har spalterna i stället bredden a bidrar var och en med sin egen **fraunhoferfördelning**, och den multipliceras in som intensiteten från en enskild källa:

$$\boxed{I_P = I_0 \frac{\sin^2(\beta/2)}{(\beta/2)^2} \cdot \frac{\sin^2(N\delta/2)}{\sin^2(\delta/2)}}$$

Fysika: Fc5 (N spalter, med b för spaltbredden a)

De två vinkelvariablerna mäter olika saker: $\beta = (2\pi/\lambda) a \sin \theta$ är fasskillnaden mellan randstrålarna inom en spalt, medan $\delta = (2\pi/\lambda) d \sin \theta$ är fasskillnaden mellan strålarna från närliggande spalter. Diffraktionsfaktorn lägger sig som ett envelope över interferensmönstret och släcker det helt där

$$na \sin \theta = m\lambda \quad m = \pm 1, \pm 2, \dots$$

Fysika: Fc5 (i formen $b \sin \theta = m\lambda$)

Sätter man $N = 2$ faller uttrycket tillbaka på **dubbelspalten**.

6. Vägen till gittret

Det första minimum vid sidan om ett huvudmaximum ligger där $N\delta = 2\pi$, alltså där

$$d \sin \theta = \frac{\lambda}{N}$$

Avståndet från huvudmaximum ut till dess närmaste minimum krymper alltså som $1/N$: huvudmaxima blir smalare ju fler spalter vi har, samtidigt som bimaxima blir fler och svagare. Då N blir mycket stort återstår bara en rad mycket smala och skarpa huvudmax — det är ett gitter.

Läsning

- [36.4 Multiple Slits](#)
- [36.5 The Diffraction Grating](#)
- Vågkompendiet (Fällström), avsnitt 3.1 *Multipelspalt med N stycken punktkällor* och 3.3 *Multipelspalt*

Se även

- Dubbelspaltexperimentet
- Fraunhoferdiffraktion
- Diffraktion
- Interferens
- Huygens princip
- Vågor på komplex form

Resurser

- [Wikipedia: Diffraction grating](#)
-
-